

КРИТЕРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті розглядається варіант оцінки готовності майбутнього викладача професійної освіти до професійної діяльності. Аналізуються різні підходи до формування критеріїв оцінки педагогічної майстерності інженера-педагога.

Ключові слова: педагогічна майстерність, ефективність професійної діяльності, педагог професійної освіти.

Актуальність проблеми дослідження. Сьогодні вже почато перехід на якісно новий зміст професійної освіти, основні риси якої – багаторівневність, гнучкість, варіативність, універсальність, наступність – повинні забезпечити професійну мобільність, соціальну захищеність і конкурентноздатність на внутрішньому й міжнародному ринках випускників професійних навчальних закладів.

Перехід на новий зміст професійної освіти виявився можливим завдяки розробкам Державного стандарту професійної освіти.

Реалізація вимог Державного стандарту, введення його в освітній процес, необхідність науково-методичного забезпечення нового змісту професійної освіти ставить перед викладачами професійного навчання завдання з підвищення якості професійної освіти.

Від рівня професійно-педагогічної культури інженерно-педагогічного працівника (викладача, майстра виробничого навчання), його педагогічної діяльності залежить формування

працівника майбутнього: вмілого, творчого, високоосвіченого, постійно вдосконалюючого свій професіоналізм. Тому так важливо сучасному інженерно-технічному працівнику освоювати всі складові педагогічної майстерності. В стінах ВНЗ повинні знати і вміти оцінювати свою роботу по підготовці викладачів професійної освіти. Для цього дуже важливим є питання щодо критеріїв професійно-педагогічної підготовки майбутнього викладача.

Метою даної статті є виявлення складових оцінки професійно-педагогічної майстерності майбутніх інженерно-педагогічних працівників.

Виклад основного матеріалу. Професія педагога професійного навчання належить до складної групи нечисленних професій, що функціонують одночасно у двох різномірних системах: "людина-людина", "людина-техніка" й їхніх модифікацій. Вона відноситься до системи освіти й утворює у суспільстві педагогічну інтелігенцію. Ця кваліфікація має багато спеціальностей: машинобудування, електроенергетика, гірнича справа тощо.

У функціях концентруються професійно значимі якості педагога професійного навчання. Виконання цих функцій тісно пов'язане з його особистісними якостями [7].

Функція – ціль (цілеположення) – той кінцевий результат, до якого прагне педагог професійного навчання у своїй діяльності: розвиток майбутнього фахівця, сформованість його особистісного потенціалу. Функції – засоби – це професійно значимі обов'язки педагога професійного навчання.

Функція гностична – це обов'язок педагога постійно досліджувати, вивчати самих учнів, педагогічний процес, ситуацію, систему. Це вміння виявляти, аналізувати, формулювати виникаючі проблеми, ставити перед собою завдання й вирішувати їх, добувати нові педагогічні знання.

Функція комунікативна виражається у встановленні зв'язків і відносин педагога з учнями, їхніми батьками, своїми колегами, що сприяють досягненню мети.

Функція організаторська – обов'язок педагога, що виражається в умінні розподіляти свої сили й сили учнів у навчальній й іншій діяльності, регламентувати взаємодію й працю, визначати відповідальність, контролювати тощо.

Функція проєктувальна – обов'язок педагога передбачати результати своєї діяльності, визначати послідовність своїх дій при досягненні мети, тобто зводити воедино свою педагогічну стратегію й тактику. Ця функція пов'язана з розробкою технології кожної форми діяльності учнів, рішенням кожного виниклого педагогічного завдання.

У педагогічній діяльності можна виділити три компоненти (зміст, виконання, результати), кожний з яких пред'являє до особистості викладача свої вимоги [8].

Якості особистості та діяльності педагога професійного навчання, що високо оцінюються учнями: знання дисципліни; уміння доступно пояснювати матеріал; уміння зацікавити програмним матеріалом; вимогливість на уроці, тактовність і ввічливість; уміння підтримувати дисципліну на уроці; справедливість, чесність, скромність і простота; уміння відзначати достоїнства учнів; ерудиція, різнобічність інтересів [8].

Освоюючи методику викладання спеціальних дисциплін, педагог професійного навчання повинен відповісти собі на наступні практичні питання:

Навіщо вчити?	Які цілі потрібно й можна ставити з урахуванням вікових особливостей учнів?
Чому вчити?	Який оптимальний відбір змісту і яка його структура, щоб із найбільшим успіхом здійснити цілі навчання?
Як учити?	Якими способами найбільш ефективно здійснювати навчальну діяльність, якими засобами й методами досягати оптимальних результатів в освіті, вихованні та розвитку учнів?

Методика пропонує різноманітні прийоми і засоби навчання, розкриває істотні зв'язки між різним по характеру та змісту матеріалом і відповідними йому способами організації навчальної діяльності. Значення цих зв'язків допоможе педагогові правильно використати їх у своїй роботі.

Педагог професійного навчання повинен добре уявляти собі сутність теоретичного навчання, що складається у формуванні тих знань, стосунків до спеціальності й виробництва, а також елементів творчої діяльності, які забезпечать фахівцеві одержання певної кваліфікації.

Зміст теоретичного навчання, як обов'язковий компонент процесу навчання, завжди конкретний, пов'язаний зі спеціальністю, він спирається на професіограму, кваліфікаційну характеристику. Педагогові, що займається формуванням змісту теоретичного навчання, треба добре знати трудову діяльність майбутнього фахівця.

Педагог професійного навчання повинен знати [6]:

- теоретичні основи педагогічної діяльності, шляхи і засоби широкого використання теорії в практиці підготовки майбутніх фахівців;
- цілі й завдання, побудову та особливості розвитку системи підготовки фахівців у період перебудови суспільства в умовах ринку;
- педагогіку і психологію професійно-технічної освіти, види та психологію праці учнів;
- проектування і конструювання форм теоретичного та виробничого навчання (методику);
- проектування позанавчальної діяльності учнів (методику);
- теоретичні основи й методику професійної роботи з освоєння робочої спеціальності;
- основи теорії управління;
- теорію у методику управління навчальними закладами професійно-технічної освіти;
- принципи наукової організації педагогічної праці;
- основи маркетингу і менеджменту;
- сучасні технічні засоби навчання, навчальну техніку і навчальне обладнання, уміти кваліфіковано й вільно ними користуватися, шляхи та засоби прилучення учнів до їхнього використання в навчально-виховному процесі навчального закладу;
- основи організації та керування сучасним виробництвом і системою підготовки фахівців у країні, питання охорони праці, основи права;
- господарсько-економічні основи зв'язку виробництва і системи підготовки кадрів;
- загальнонаукові основи технічних дисциплін, інформатику та обчислювальну техніку, вищу математику, фізику, хімію, теоретичну і прикладну механіку, інженерну графіку, стандартизацію та технічні вимірювання, матеріалознавство і технологію обробки металів, інженерне проектування, електротехніку, основи промислової електроніки, мікропроцесорну техніку тощо;
- спеціальні дисципліни: теорію різання матеріалів, металургійних і зварювальних процесів, термічної обробки металів, технологію, інструмент, обладнання й оснащення безвідходних виробництв;
- основи механізації, автоматизації та роботизації виробничих процесів, методи контролю і забезпечення якості та надійності у виробництві.

Педагог професійного навчання повинен мати більший набір таких суцільно професійно-педагогічних умінь, як: гностичні (вивчення власної діяльності та діяльності учнів), ідеологічні, дидактичні, організаційно-методичні, комунікативні, прогностичні, діагностичні, конструктивно-педагогічні, конструктивно-технічні, загально-технічні, виробничо-технологічні, виробничо-оперативні тощо. [6]. Тільки на базі цих умінь можливе застосування знань й успішне виконання різних видів діяльності.

Учені дають такі рекомендації педагогу професійного навчання при його підготовці до вивчення теми навчальної програми [7]:

1. Викладач повинен знати навчальний матеріал значно ширше й глибше за передбачене програмою – це умова можливості вільного оперування своїми знаннями аналізу, порівняння, доказовості, переконливості, пояснення матеріалу з різних позицій, знаходження найбільш ефективних методичних прийомів.
2. Вивчаючи зміст програмного матеріалу теми, необхідно одночасно продумати методику викладання, підготувати приклади з життя, практики, ілюстрації, вправи, намітити екскурсії, контрольні завдання й т.п.
3. Доцільно виділити вузлові, базові питання матеріалу теми, які учні повинні глибоко й міцно засвоїти. Вони послужать базою при плануванні системи занять з теми і окремих занять.
4. Варто заздалегідь вивести всі формули, вирішити завдання, розібратися в схемах, виконати графічні побудови, уникати користування конспектом на занятті.
5. Необхідно проаналізувати виховні можливості матеріалу теми, продумати приклади ілюстрацій, ознайомитися з наявними додатковими джерелами.

6. Педагогу-початківцю корисно частіше радитися з досвідченими колегами, використовувати їхні матеріали при підготовці до занять.

7. Бажано мати в особистому користуванні всі джерела для підготовки до занять і постійної роботи.

Кожне заняття повинно вносити конкретний вклад у формування професійно значимих якостей особистості учня, вирішувати завдання навчання, виховання й розвитку.

Особливості спеціальних дисциплін, що впливають на зміст і характер підготовки викладача до занять:

1. В основі змісту спеціальних дисциплін лежать різноманітні технічні науки, пов'язані з виробництвом, з технікою, а випускаючи дисципліни взагалі інтегрують у собі всі дисципліни спеціального й загально-технічного циклів. Для підготовки й проведення заняття викладачеві недостатньо знати кожен дисципліну в обсязі програми. Він повинен стежити за їх розвитком. Щоб навчати, викладачу треба знати в багато разів більше того, що він дає учням на заняттях, орієнтуватися в самих складних питаннях технічних наук, основи яких він викладає.

Вільне володіння змістом навчальної дисципліни дозволяє викладачеві концентрувати свої зусилля під час заняття на спостереженні за ходом пізнавальної діяльності учнів, дає можливість управляти їхньою творчою діяльністю. Тільки в цьому випадку можливе оволодіння педагогічною майстерністю.

2. Викладач повинен не тільки володіти змістом спеціальних дисциплін, але й уміти розбудити в учнів інтерес до оволодіння професійними знаннями, надавати їм виховного і розвиваючого впливу. Для цього дуже важливо знати питання методології названих дисциплін, історію й перспективи їхнього розвитку, значення для інтенсифікації виробництва, підвищення продуктивності праці й оволодіння професійною майстерністю.

3. Технічні знання тісно пов'язані з природничими (фізикою, хімією, математикою й ін.) оскільки основу техніки складають матеріали, сировина, процеси природи, її закони. Відкриття природничих наук дають "матеріал для побудови технічних об'єктів". Технічні знання мають інтегративний характер, тобто відбивають у комплексі власне технічні, природні й соціальні аспекти. Це означає, що для підготовки заняття з спеціальної дисципліни викладачу потрібно самому володіти в достатньому обсязі знаннями з фізики, хімії, математики, а також економіки, естетики, філософії й ін..

4. Інтегративний характер технічних знань вимагає від викладача вміння формувати в учнів здібність опиратися на знання, отримані на заняттях з природничих дисциплін. Для цього викладачу поряд із програмою спеціальної дисципліни треба добре знати програми взаємозалежних дисциплін.

5. Практична спрямованість змісту спеціальної дисципліни, зв'язок з виробничим навчанням. Урахування цієї особливості вимагає від викладача гарного знання практичної сторони професійної підготовки кваліфікованого фахівця.

6. Нестабільність змісту спеціальної дисципліни обумовлена зміною вимог до підготовки фахівців, удосконаленням техніки, технологій, виробничих процесів. У цьому зв'язку викладач повинен вміти вчасно перебудовувати зміст і методи навчання [6].

Таким чином, специфіка інженерних (спеціальних) дисциплін потребує від викладачів як методологічних, так і глибоких інженерних знань, а також спеціальної педагогічної підготовки, знань дидактики, теорії виховання, психології, основ професійної педагогіки, методики викладання професійно-технічних дисциплін і виробничого навчання.

План заняття розробляється на основі раніше складеного перспективного-тематичного плану. У широкому значенні – потрібно готуватися не до конкретного заняття, а до системи занять [3]. Успіх справи вирішує не епізодична підготовка до того або іншого заняття, а система роботи викладача, що включає:

- регулярні заняття з дисципліни;
- систематичне вивчення актуальних питань педагогіки, психології, окремої методики;
- поглиблене вивчення шляхів тісного зв'язку теорії та практики;
- ознайомлення із найважливішими досягненнями науки і техніки;
- самовиховання.

Викладач повинен виробити для себе систему роботи, тобто комплексне вирішення будь-якого питання, що здійснюється з урахуванням сучасних досягнень науки і практики. Досвід

передати не можна. Його потрібно вивчати. Його неможливо впровадити. Його потрібно спроектувати в конкретне педагогічне середовище. Він створюється в процесі творчої праці.

Вивчений “чужий” досвід можна використовувати в якості “будівельного матеріалу” у процесі створення своєї системи роботи, свого досвіду.

Процес розробки конкретного заняття являє собою створення моделі майбутньої навчально-пізнавальної діяльності учнів з оволодіння професійними знаннями й дидактичної діяльності викладача управляти цим складним процесом. Продумуючи конструкцію заняття, викладач, безумовно, орієнтується на свій досвід викладання, на власне творче бачення майбутнього заняття, враховує власні педагогічні можливості. Однак, такий підхід до роботи не завжди приводить до стійких позитивних результатів, тому що не враховується досвід колег, науки, педагогічної практики. Тому викладачу необхідно при розробці заняття користуватися існуючими методичними рекомендаціями побудови заняття спеціальних дисциплін. Обов'язково потрібно враховувати підготовленість учнів, наявність і стан навчальної, матеріальної й методичної баз кабінету.

Сучасне заняття відбудеться тільки тоді, коли воно містить у собі елементи науки, передового педагогічного досвіду, з одного боку, а з іншого боку – елементи творчої, пошукової діяльності викладача. Гарне заняття – результат багаторічної творчої роботи викладача з постійного вдосконалення його структурних компонентів, змісту, організаційних форм і методів розвиваючого навчання.

Педагогу-початківцю дуже важливо спочатку освоїти процес постановки цілей заняття (цілеутворення), що має першорядне значення для цілісного підходу до планування заняття [4].

На основі вищезгаданого можна виділити такі критерії рівнів педагогічної майстерності викладача професійного навчання:

1 рівень (найнижчий) – викладач не здатний до педагогічного передбачення ходу і результатів заняття, чітко не усвідомлює кінцеві результати засвоєння учнями змісту програмного матеріалу;

2 рівень – викладач здатний встановлювати оптимальний обсяг змісту програмного матеріалу, доступний для засвоєння на конкретному занятті. Чітко представляє кінцеві результати навчання на занятті, але не може їх співвіднести із цілями вивчення теми, розділу, дисципліни в цілому;

3 рівень – викладач здатний співвіднести цілі й завдання конкретного заняття із цілями й завданнями теми, розділу, дисципліни в цілому. Викладач спроможний забезпечити розвиток цілей від заняття до заняття, від теми до теми;

4 рівень – викладач здатний співвіднести цілі даного заняття, дисциплін із цілями інших досліджуваних спеціальних дисциплін. Викладач володіє об'єктною сферою дидактичного процесу;

5 рівень – викладач визначає цілі заняття з урахуванням загальних цілей формування особистості фахівця. Викладач володіє методологією процесу професійного навчання.

Висновки. Від роботи викладача, майстра виробничого навчання, уміння керувати діяльністю учнів, від уміння робити це якісно залежить і результат – формування професійної компетентності, тобто рівня майстерності, якого досягає майбутній робітник на шляху свого професійного вдосконалювання.

Визначення критеріїв оцінки праці викладача в першу чергу стосується його кваліфікації, що відбиває сукупність професійних якостей і визначає специфіку таких видів діяльності:

1. Педагогічна – удосконалення педагогічної майстерності, підвищення кваліфікації, розвиток творчої ініціативи й самоосвіти.

2. Методична – критеріальний аналіз педагогічної діяльності, аналіз труднощів організації та проведення уроків, робота з вивчення і узагальнення передового педагогічного досвіду; участь у педагогічних читаннях, постійно діючих семінарах, конкурсах професійної майстерності; участь в оформленні та організації педагогічного кабінету; проведення експериментальної роботи.

3. Управлінська – створення позитивного учнівського колективу; створення інформаційного банку даних навчальної і методичної літератури; розробка та організація комплексу методичного забезпечення навчально-виховного процесу.

4. Наукова – створення інформаційного банку даних по наукових дослідженнях в галузі педагогіки, психології, нових технологій у процесі навчання; організація педагогічних експериментів по апробації нових моделей, ідей, концепцій.

Основними критеріями, що визначають ефективність діяльності педагога професійного навчання є рівень організації навчально-виховного процесу і якість підготовки кваліфікованих робітників.

Література

1. Концепція Державного стандарту професійно-технічної освіти України // Професійно-технічна освіта України. – 1998. – №2. – С. 2-5.
2. Балл Г.О. Про психологічні засади формування готовності до професійної праці // Психолого-педагогічні проблеми професійної освіти. – К., 1994. – С. 98-100.
3. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. – М.: Педагогика, 1987. – 232 с.
4. Педагогічна книга майстра виробничого навчання / За ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 1992. – 334 с.
5. Педагогічна майстерність / За ред. І.А. Зязюна. – К.: Вища школа, 2004. – 422 с.
6. Професійна освіта: Словник / Під ред. Н.Г. Ничкало. – К.: Вища школа, 2000. – 381 с.
7. Профессиональная педагогика / Под ред. С.Я. Батышев. – М.: Ассоциация "Профессиональное образование", 1999. – 904 с.
8. Симонов В. Диагностика личности и профессионального мастерства преподавателя. – М.: Высшая школа, 1995. – 344 с.
9. Щербакова К.И. Вступ до спеціальності. – К.: Вища школа. 1990. – 166 с.

Nosko N.A.

CRITERIA OF PROFESSIONAL TRAINING OF TEACHER OF PROFESSIONAL EDUCATION

In the article the variant of estimation of readiness of future teacher of trade education is examined to professional activity. Different approaches are analysed to forming of criteria of estimation of pedagogical activity of engineer-teacher.

Key words: pedagogical training, efficiency of professional activity, teacher of professional education.

Носко Н.А.

КРИТЕРИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО МАСТЕРСТВА ПРЕПОДАВАТЕЛЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматривается вариант оценки готовности будущего преподавателя профессионального образования к профессиональной деятельности. Анализируются разные подходы к формированию критериев оценки педагогического мастерства инженера-педагога.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, эффективность профессиональной деятельности, педагог профессионального образования.